

Római jog XI.

A tulajdon szerzésmódjai II.

rmazékos szerzésmódok
Az elbirtoklás

származékos szerzésmódok - tulajdonátruházás

származékos tulajdonszerzés
más meglévő tulajdonjogának megszerzése ettől a másik személytől

a szerző nem új tulajdonjogot teremt, hanem a magáét az elődd tulajdonjogából származtatja le,
a jogrend itt a szerző félnél ugyanolyan tulajdonjogot ismer el, mint amilyen az elődnél fennállott.

Az árucsere jogi kifejeződése a tulajdonátruházás, amely fokozatosan uralkodó szerepre tett szert a szerzésmódok között.

A tulajdonátruházás lényegében nem más, mint meghatározott dolgok tulajdonának élők közti ügylettel való megszerzése az eddigi tulajdonostól, ennek közreműködésével.

A rómaiaknál **három válfaja** volt ismeretes, amelyek alkalmazására a jogfejlődés bizonyos szakaszaiban az átruházás tárgya volt mérvadó:

a tulajdonátruházás, mint szerzésmód

a) A *res mancipi* FORMASZERŰ átruházó ügyletei a klasszikus kor végéig a ***mancipatio***, illetőleg amíg használatban volt (a köztársaság végéig), a felek választása szerint az ***in iure cessio***.

b) a klasszikus kor végéig a *res nec mancipi*, a posztklasszikus és jusztiniánuszi jogban pedig bármely dolog átruházásának kizárólagos módja a FORMÁTLAN ***traditio*** volt.

a tulajdonátruházás, mint szerzésmód (2)

A klasszikus kor végéig, akire egy ***res mancipi***t formahibásan ***traditió***val ruháztak át, az csak elbirtoklással szerzett a dolgon *quiritar* tulajdonjogot.

A formaszerű átruházás követelményét azonban úgyszólván minden praktikus jelentőségétől megfosztotta az ***actio Publiciana*** bevezetése a Kr.e. II. században.

Ettől fogva ui. a *praetor* annak, aki egy ***res mancipi***t a tulajdonosától formahibásan szerzett meg, már az elbirtoklási idő letelte előtt is a *quiritar* tulajdonoséval gyakorlatilag azonos értékű védelmet adott (*bonitar* tulajdon)

Miként valamennyi származékos szerzésnek, a tulajdonátruházásnak is vezéreszméje a ***NEMO PLUS IURIS*** elve:

ezek a szerzésmódok valamennyi egyéb tényállásbeli előfeltétel megléte esetén is csak abban az esetben eredményeznek a szerzőnél tulajdonjogot, ha maga az átruházó is tulajdonos volt.

a *mancipatio*

A ***res mancipi*** átruházására szolgáló ősi ünnepélyes szerző ügylet, amely már a XII táblás törvény előtti korban kialakult.

1. Eredeti formájában KÉSZVÉTEL, nyomban fizetendő vételár mellett.

A vételár kezdetben veretlen nyers réz (***aes rude***), később meghatározott súlyú és finomságú, ezeket jellel tanúsító réztömb (***aes signatum***), amelyet ezért adott esetben darabolni volt szükséges.

Együttesen jelen kell legyenek az ügyletnél a
- a ***commercium***-képes eladó (átruházó: ***mancipio dans***),
- és a ***commercium***-képes vevő (szerző: ***mancipio accipiens***),
- a legalább öt ***commercium***-képes serdült korú férfitanú,
- a mérés hitelességét biztosító mérlegtartó (***libripens***) a mérleggel.

Jelen kellett lennie továbbá magának a dolognak, vagy abból legalább is egy darabnak.

a *mancipatio* (2)

A szerző fél megragadta a dolgot és azt ünnepélyes szavakkal (***nuncupatio***) sajátjának állította: „Ezt a rabszolgát én a quiritar jog alapján a magaménak mondom, és legyen számomra megvéve ezzel a rézzel és rézmérleggel”.

Ezután a szerző fél, megütvén vele a mérleget, a ***rauduscul***um*ot* (egy darab réz) átadja az átruházónak, aki az egész ügylet során passzívan viselkedik, de éppen ezzel ismeri el, hogy a szerző fél ügyködésével egyetért.

Ha az átruházás tárgya ingatlan, a szerző fél azt jogállításában névvel vagy körülírással jelöli meg.

A vert pénz behozatala (Kr.e. 335.) után mérlegelésre többé nem volt szükség, ettől fogva a ***libripens*** csupán egy további tanúként szerepelt.

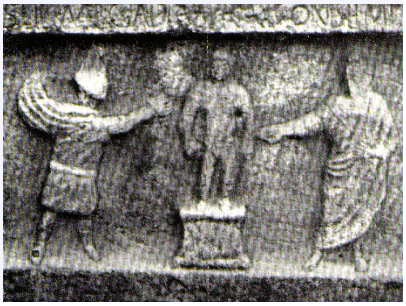

a *mancipatio* (3)

2. Az érempénz megjelenésével lehetővé vált, hogy
- egy pénzérmét használjanak ***rauduscul*um**ként, továbbá az is, hogy
- a felek a valóságos pénzösszeg helyett egy *sestertius*t állítsanak be jelképes vételárként.

Ezzel a *mancipatio* függetlenedett a vételtől és mint színleges adásvétel (***imaginaria venditio***) most már önálló tulajdonátruházó móddá (***mancipatio nummo uno***) alakult át, amelyben nem kell megjelölni az átruházás valódi jogcímét (***causa***) sem.

A ***mancipatio*** tehát a juttatás ***causá***ját elhallgató, ABSZTRAKT ügylet lett.
Az átruházás valóságos jogcíme természetesen továbbra is többnyire adásvétel volt, amelynél azonban a vételár kifizetése vagy hitelezése a ***mancipatió***s aktuson kívül történt.
Alkalmassá vált azonban a ***mancipatio*** egyéb juttatási célok (pl. ajándékozás, hozományrendelés, *fiducia*, stb.) megvalósítására is.
Ezt a vételtől különböző ***causá***t a ***nuncupatió***ba is fel lehetett venni,
amely e mellett még egyéb kikötéseket (***leges mancipationis***) is tartalmazhatott.

a *mancipatio* (4)

A ***mancipatio*** az ***actus legitimi*** közé tartozott, tehát
- időtűzést,
- feltételt,
- képviseletet (kivétel a gyám és a ***curator furiosi***) nem tűrt.

A tulajdonátruházás mellett a ***mancipatió***t EGYÉB JOGOK megszerzésére is alkalmazták.
Így használták
a) ***coemptio***ként férji hatalom megszerzésére,
b) ***adoptio***ra és ***emancipatio***ra (3x vagy 1x),
c) a ***filiusfamilias mancipium***ba adására,
d) a törvényes női gyámság alóli szabadulásra,
e) egyes mezei telki szolgalmak alapítására,
f) ***nexum***ként kölcsönszerződés kötésére,
g) ***solutio per aes et libram***ként teljesítésre és tartozáselengedésre.

in iure cessio

A ***res mancipi*** és a ***res nec mancipi*** átruházására egyaránt szolgáló ősi ünnepélyes ügylet, amely a feltételezések szerint később keletkezett, mint a ***mancipatio*** és korábban is tűnt el a gyakorlatból amannál.

A XII táblás törvény már szabályozta, ettől fogva élő intézmény volt a köztársaság végéig. A klasszikus korban tulajdonátruházásra többé nem alkalmazták.

Az átruházó alperesként, a szerző fél felperesként megjelenik a *magistratus* előtt, ahol a szerző elmondja a ***legis actio sacramento in rem*** formuláját: „Azt állítom, hogy ez a rabszolga a *quiritar* jog szerint az enyém”,
mire az átruházó fél nem kontravindikál, mint a valóságos perben tenné, hanem hallgat vagy beleegyező nyilatkozatot tesz.

Ezt követően a *magistratus* ***addictio***val a szerzőnek (felperesnek) ítéli a dolgot, amivel rögtön tulajdona keletkezik a dolgon. Az aktus tehát a PERFORMÁT UTÁNKÉPZŐ alakszerű ügylet.

A színleges per az ***in iure*** eljárásban befejeződik, éppen úgy, mint a valóságos perben, beismerés esetén.

in iure cessio (2)

Az átruházás jogcíme az ***in iure cessio***nál sem jut kifejezésre, tehát ez is ABSZTRAKT ügylet.

A későbbiekben a dolog birtokának átadása sem tartozik az ügylet tényállásához, eleinte azonban a dolgot is, illetőleg ha ez kényelmetlen vagy lehetetlen, jelképesen annak egy részét a *magistratus* elé kellett vinni.

Minthogy az ***in iure cessio*** nem peres jogszolgáltatás, nemcsak a *praetor* és a tartományi helytartó, hanem a *consul* előtt is történhetett.
A formuláris eljárás bevezetése után is ***legis actió***val ment végbe, ezért csak perképes római polgár szerezhet ily módon tulajdonjogot;

Mint ***actus legitimus*** ez az ügylet sem tűr feltételt vagy időtűzést.
Továbbá, származékos szerzésmód lévén, az alakszerűségek megtartása mellett is csak akkor szerezhető vele tulajdonjog, ha az átruházónál ez a jog megvolt („***nemo plus iuris***”) – a szerző fél tehát szabályként elbirtoklásra szorul.

Az ***in iure cessio***t a tulajdonátruházás mellett fel lehetett használni mindazon vagyon- és személyjogok megszerzésére, amelyek érvényesítésére valamilyen ***vindicatio*** szolgált, nevezetesen:
a) szolgalom és haszonélvezet alapítására,
b) a megnyílt, de még meg nem szerzett hagyaték áthárítására,
c) ***adoptio***ra.

a tulajdonátruházás, mint szerzésmód

a) A *res mancipi* formaszerű átruházó ügyletei a klasszikus kor végéig
- a ***mancipatio***, illetőleg
- amíg használatban volt (a köztársaság végéig), a felek választása szerint az ***in iure cessio*** volt.

b) A formátlan ***traditio***
- a klasszikus kor végéig a *res nec mancipi,*
- a posztklasszikus és jusztiniánuszi jogban pedig már bármely dolog átruházásának kizárólagos módja volt.

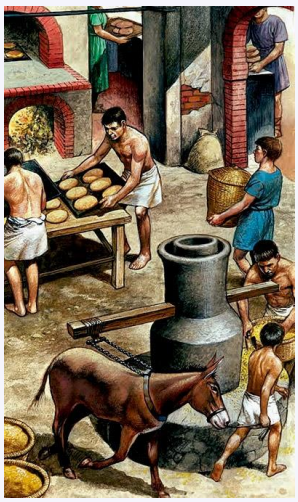

a *traditio*

A ***traditio*** tehát a klasszikus korban még csupán a ***res nec mancipi,***
ezt követően valamennyi dolog tulajdonának átruházására szolgáló FORMÁTLAN szerzésmód volt
(a ***res mancipi traditió***ja a ***mancipatio*** kihalása előtt legfeljebb ***bonitar*** tulajdont eredményezett).

Ezen felül a *traditio* minden időben egyedüli módja volt
- a ***peregrinus***-tulajdon és
- a tartományi telken fennálló *quasi*-tulajdon átruházásának.

Lényegét tekintve a tulajdon-***traditio*** nem más, mint
- egy dolog birtokának átadása
- valamely jogszerű tulajdonszerzési cím alapján.

a *traditio* (2)

A ***traditio***nak tehát két tényálláseleme van:

1. a dolog birtokának az ÁTADÁSA az eddigi birtokos (a ***tradens***) által a szerző fél (az ***accipiens***) részére.

Önhatalmú birtokbavétel tehát még a jogszerű szerzéscím megléte esetén sem elegendő – a birtokszerzésnek az átruházó egyetértésével ***traditio***ként kell végbemennie.

A ***traditio***-jelleg azonban fennforog, ha

- a szerző fél egyoldalú cselekménnyel szerzi meg ugyan a dolgot, de ezt az átruházó beleegyezésével teszi (hallgatólagos, *quasi-traditio*)
- vagy ha az önhatalmú birtokszerzést a tulajdonos utólag jóváhagyja.

A tulajdonjog átruházását célzó ***traditio*** ugyanazokon a módokon történhetik, mint a ***naturalis possessio*** megszerzése

+

végbemehet

brevi manu traditio-val, vagy

constitutum possessorium útján is.

a *traditio* (3)

2. A törvény által ilyenekül elismert JOGSZERŰ SZERZÉSCÍMek (***iustae causae traditionis***) valamelyikének megléte.

Ezek szabályként olyan **érvényes jogügyletek** (többnyire szerződések), melyeket a jogrend a tulajdonátszállás igazolására alkalmasaknak ismert el, mert ezekben a felek TULAJDONÁTRUHÁZÁSI AKARATA testesült meg.

Ilyen tulajdonátruházó kauzák:

a) ***causa emptionis*** (adásvétel) **-** rokon szerzéscím a ***litis aestimatio*** megfizetése;

b) ***causa donationis, causa dotis*** (ajándék, hozomány): mindkét ingyenes juttatás csak akkor, ha az készügylettel (***dando***), vagy a iustinianusi jogban formátlan ***pactum***mal történik;

c) ***causa solutionis (solvendi)***: pl. ha ***stipulatio*** teljesítése végett ruháztak át;

d) ***causa credendi***: pénztől különböző helyettesíthető dolog kölcsönbe adása.

a *traditio* (4)

e) a iustinianusi jogban a névtelen reálszerződések alá vont visszterhes juttatásoknak azok a fajtái, amidőn a fél valamilyen ellenszolgáltatás reményében (***ob rem, ob causam***) ruházza át a dolgot.

Ennek fő esetei

- a ***causa permutationis***, vagyis a csere,
- a ***causa transactionis***, azaz a vitás ügyekben kölcsönös engedéssel létrehozott egyezség,
- a ***do ut facias*** (tulajdont adok, hogy megtégy nekem valamit)
- a ***facio ut des*** (teszek neked valamit, hogy tulajdont adj)

szerződéstípusai.

A fenti jogügyletek sem alkalmas ***causa***k olyankor, amidőn a juttatás direkte ütközik jogszabályi tilalomba, mint pl. a házastársak közti ajándékozás.

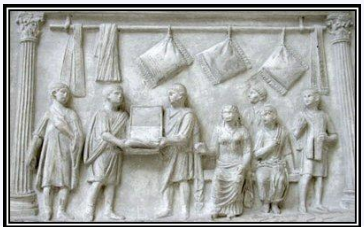

a *dissensus in causis*

alapelv, hogy ***iusta causa***ként csupán egyazon szerző ügylet szerepelhet, így hiányzik a jogcím a ***dissensus in causis*** esetében

ekkor a felek félreértették egymást az átruházási cél tekintetében: mindketten törvényes jogcímre gondoltak, de nem ugyanarra.

(pl. az átadó vételre, az átvevő ajándékozásra = szerződési ***consensus*** híján ilyenkor sem adásvétel, sem pedig ajándékozás nem jön létre)

Érvényes jogcím nemlétében a ***traditio*** tranzlatív (tulajdonátvivő) hatálya elmarad.

absztrakt tulajdonátruházás

Ezzel az elvvel valójában nem áll ellentétben az a régtől fogva élénken vitatott, Iulianustól származó forrásszöveg sem, amelyben a jogtudós két különleges esetben elismeri a tulajdonátszállást, holott a felek között ***dissensus in causis*** látszott fennforogni.

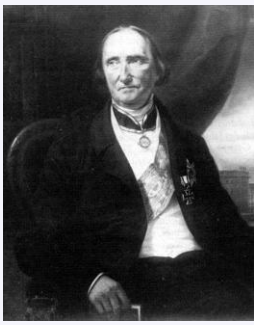

A forrásszöveg téves értelmezéséből vezette le az újkori német pandekta-jogtudomány (Savigny) általános érvénnyel az „absztrakt tulajdonátruházás" elméletét, azt tudniillik, hogy

az átruházás dologi hatálya független a ***causa***tól és csak az szükséges, hogy a felekben valamiképpen meglegyen a tulajdonátruházási szándék, az ***animus transferendi et accipiendi dominii***.

egyéb származékos szerzésmódok

A tulajdonátruházásnál a szerző fél az előd ÜGYLETI közreműködésével szerez magának tulajdonjogot – számos olyan eset is előfordul azonban, amidőn az előd ügyleti közreműködése hiányzik, és az ő tulajdonjogának megszerzése EGYÉB TÉNYÁLLÁS alapján – pl.

- az előd elhalálozása,
- személyi állapotának megváltozása,
- hatósági intézkedés,
- bírói ítélet alapján, vagy
- a törvény rendelkezéséből (***ex lege***), többnyire büntetésből – történik.

Ezek a tényállások két alapvető típusba sorolhatók:

a) az elsőnél valaki teljes vagyona háramlik át egy másik személyre, amikor tehát a vagyonba tartozó egyes dolgok feletti tulajdonjog átszállása az egyetemes jogutódlás (*universalis succesio*) keretein belül, annak részeként megy végbe.

b) a másodiknál eleve csupán egyes meghatározott dolgok tulajdonjoga háramlik át másra (*singularis successio*).

Mindkét esetcsoportra érvényes a ***nemo plus iuris*** elve: a háramlást előidéző tényállás megvalósulása esetén is CSAK AKKOR száll át a tulajdonjog, ha az elődd a szóban forgó dolognak valóban tulajdonosa volt.

Ezért az esetek valamennyien származékos szerzésmódok, az akinek javára tehát a háramlás végbemegy, az szabályként elbirtoklásra szorul.

kényszerű tulajdonátháramlás univerzális címen

1. a halálesetre szóló egyetemes jogutódlás (*successio mortis causa*) a civiljog szerint.

2. a ***capitis deminutio*** következményeként beállott élők közti egyetemes jogutódlások, nevezetesen:
   a) a ***manus iniectio*** esetében a hitelezőnek odaítélt fizetésképtelen adós vagyonának a hitelezőre,
   b) a *manus* alá került önjogú nő vagyonának a férjre,
   c) az önjogú örökbefogadott vagyonának az örökbefogadóra történő átháramlása;

3. az egész vagyonba történő végleges hatályú *praetor*i birtokbautalás (***missio in bona ex secundo decreto***), így
   – vagyoni végrehajtásnál az árverési vevő (***bonorum emptor***),
   – öröklésnél a *praetor*i örökös (***bonorum possessor***) javára.

4. Augustus családjogi törvényei értelmében
   a) a házasságban nem élő, ill. a gyermektelen házas végrendeleti örökösre, mint ***incapax***ra megnyílt hagyaték a vele együtt kinevezett házas, ill. gyermekes örököstársakra, ezek nemlétében az államkincstárra háramlik,
   b) az öröklésre érdemtelen (***indignus***) örökös a megszerzett örökséget nem tarthatja meg, hanem azt mint ***bona ereptoriat*** a kincstár szerzi meg.

5. Ugyancsak a kincstárra száll a hagyaték, mint ***bona vacantia***, ha nincs örökös, vagy ha a meghívott örökös nem szerzi meg a hagyatékot.

egyes dolgok kényszerű átháramlása

1. a halálesetre szóló egyedi jogutódlás, vagyis a dologi hagyomány és az előhagyomány esetében.

2. a ***missio in possessionem ex secundo decreto***, végleges hatályú birtokba utalás fenyegető kár (***damnum infectum***) esetén;

3. a bírói ***adiudicatio*** osztóperekben és határperekben, amidőn a bíró a közös dolgot a maga egészében, vagy annak természetben megosztott valamely részét a peres felek egyikének ítéli;

4. a tulajdoni perben elmarasztalt alperes a ***litis aestimatio*** megfizetésével a dolog tulajdonosává lesz;

5. Theodosius 389. évi rendelete szerint az, aki saját dolgát önhatalommal szerzi vissza, elveszti tulajdonjogát a birtokos javára;

6. a tulajdonos által műveletlenül hagyott telket (***ager desertus***) a posztklasszikus korban a megművelő szerzi meg, ha a telek gazdája két évig nem jelentkezik;

7. az a rabszolga, akit ura koldulásra vagy prostitúcióra kényszerít, a tettet feljelentő tulajdonába kerül.

nemo plus iuris

A ***mancipatio, in iure cessio*** és ***traditio*** származékos szerzésmódok:
tranzlatív hatályukhoz ezért szükséges AZ ELŐD TULAJDONJOGA.

De a tulajdonoson kívül elidegeníthet az is, akinek a tulajdonos joga felett elidegenítési hatalma van, így
a) az eladási jogát gyakorló záloghitelező,
b) a ***peculium*** körében elidegenítő hatalomalatti vagy rabszolga,
c) képviseleti joga alapján - a gyám,
az elmebeteg gondnoka,
a ***procurator omnium bonorum***,
az eseti meghatalmazott.

Mindezekben az esetekben az elidegenítés a tulajdonos jogán történik, tehát a tulajdonjog megszerzése attól függ, hogy az, akinek a vagyonából az elidegenítés történt, valóban tulajdonos volt-e.

(DE: a tulajdonos sem jogosult az elidegenítésre, ha ezt a jogát elidegenítési tilalom zárja ki!! A tilalom ellenére történt elidegenítés semmis).

Ezeken az eseteken kívül a NEMTULAJDONOS ***traditio***ja nem teszi az átvevőt tulajdonossá, de
ha az átvevő jóhiszemű, elbirtokló helyzetbe kerül (feltéve természetesen, hogy a dolog erre alkalmas).

az elbirtoklás

Elbirtoklás az a szerzésmód, amelynél egy dolog feletti tulajdonunkat arra alapítjuk, hogy azt bizonyos törvény megszabta időn át folyamatosan birtokoljuk.

Az intézmény indoka az a társadalom-lélektani köztapasztalat, hogy az emberek egy hosszú időn át fenntartott ténylegességi állapotot respektálnak, önmagában elismerésre és védelemre érdemesnek tartanak.

Olyankor, amidőn ez a ténylegesség valaki tulajdonjogát sérti, és a tulajdonos a jogellenes állapotnak hosszú időn át véget nem vet, magatartása mások szemében a jogával való nemtörődésnek minősül, így az illetőt védelemre nem is tartják érdemesnek.

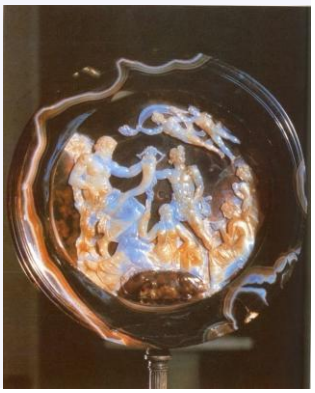

az elbirtoklás funkciói

A származékos szerzésmódok KIEGÉSZÍTÉSÉRE általános szabályként előírt elbirtoklás három funkció valamelyikét van hivatva betölteni, amelyeket a konkrét esetben csak ritkán lehet egymástól megkülönböztetni:

1. Alapvető rendeltetése, hogy azok (a többség) számára, akik ténylegesen tulajdonostól szereztek, és így már magával a származékos szerzésmóddal maguk is tulajdonossá váltak (csak éppen tulajdonszerzésüket vagy egyáltalán nem, vagy csak nehezen tudnák igazolni), egyszerűen bizonyítható szerzési tényállást teremtsen.

2. Elbirtokolnak azonban olyanok is, akikről utólag kiderül, hogy nemtulajdonostól szereztek, ezért tehát nem válhattak azonnal tulajdonossá.
DE ezek tulajdonszerzési kilátásait a római jog eléggé BESZŰKÍTI.
A nemtulajdonostól szerzők elbirtoklásának megengedése el nem kerülhető kényszerűség: csupán ezáltal válik lehetővé, hogy az elbirtoklás az elsőként tárgyalt elsődleges funkcióját betölthesse.

3. A RÉGEBBI JOGBAN rendeltetése volt, hogy utólag orvosolja a szerzés formahibáját. Aki ui. egy ***res mancipi***t az előírt alakszerűségek mellőzésével, formátlanul (pl. ***traditio*** útján) szerzett, az még abban az esetben sem lett a dolog tulajdonosa, ha elődje az volt, hanem a formahibát elbirtoklás orvosolhatta.

az elbirtoklás, mint szerzésmód

Az elbirtoklás EREDETI szerzésmód!

- éspedig nem csupán akkor, amidőn az elődnem volt tulajdonos,
- hanem a tulajdonostól való szerzés esetében is, mivel az elbirtoklásra alapított tulajdonjog független az előbbi tulajdonos jogától.
- Azonban ha új tulajdonjog keletkezik is, a dolgon fennállott idegen dologbeli jogok (szolgalom, zálog, stb.) az elbirtoklás után is fennmaradnak; ezek csak a dolog elenyésztével (pusztulás, alkatrésszé válás, feldolgozás, stb.) szűnnek meg.

Kettős természet!!

az elbirtoklás története

1. Az elbirtoklás már a XII táblás törvényben ismert intézmény volt. Aki ingó dolgot egy éven át, ingatlant pedig két éven keresztül megszakítás nélkül birtokolt (***usus***: tkp. „használat"), azt az illető dolog jogszerű tulajdonosának ismerték el (***usucapio***). Eleinte jogcím, jóhiszem nem kellett, csupán az nem birtokolt el, aki a dolgot lopás (***furtum***) útján szerezte.
   Mivel az ősi *ius civile* szerzésmódja, ezért ***usus*** által csak ***commercium***-képes személy (***civis*** vagy ***Latinus***) szerezhetett tulajdonjogot.

2. A preklasszikus és klasszikus jogban az elbirtoklásnak két fajtája volt:
   a) a bármiféle (ingó vagy ingatlan) dolog quiritár tulajdonának megszerzésére szolgáló ***usucapio***, és
   b) a tartományi telek feletti *quasi*-tulajdon (***possessio et ususfructus***) megszerzésére kialakított ***longi temporis praescriptio***.
   Az előbbihez szükséges az elbirtokló ***commercium***-képessége, utóbbi a *peregrinus*ok részére is rendelkezésre állt.

3. Iustinianus 531. évi reformrendeletében (C. 7.31.1) csekély módosításokkal újraszabályozta a klasszikus jog elbirtoklási intézményeit és a régi ***usucapio*** és a ***longi temporis praescriptio*** egyesítéséből létrehozta
   a) a szerzéscímre támaszkodó RENDES elbirtoklást (***usucapio,*** ill. ***praescriptio ordinaria***), továbbá
   b) új intézményként megalkotta a szerzéscímet figyelmen kívül hagyó RENDKÍVÜLI elbirtoklást (***usucapio,*** ill. ***praescriptio extraordinaria***).

a (pre)klasszikus kori ***usucapio***

az ***usucapio*** tényállása felbontható 5 feltételre:

„***res habilis, titulus, fides, possessio, tempus***"

az elbirtoklás pozitív feltételei:
1. a tartós birtok (***diutina possessio***) és
2. a jogszerű szerzéscím (***iustus titulus usucapionis***)

az elbirtoklás negatív akadályai:
1. a rosszhiszem (***mala fides***),
2. a dolog elbirtoklásra alkalmatlan volta (***res non habilis***) és
3. a birtoklás megszakadása (***interruptio, usurpatio***).

A pozitív feltételeket az elbirtoklásra hivatkozó, a negatív akadályok valamelyikének fennforgását pedig az ellenfél (a tulajdonos) tartozik bizonyítani. Utóbbi ezt az elbirtoklási IDŐ LETELTE UTÁN IS megteheti, s ha ez sikerre vezet, az elbirtoklás a pozitív feltételek megléte ellenére SEM következik be.

Az elbirtoklási akadályok FENN NEM FORGÁSA (hiánya) az elbirtokló javára VÉLELMEZVE van, mint:

1. az elbirtokló jóhiszeműsége (***bona fides***),
2. a dolog elbirtoklásra való alkalmassága (***res habilis***),
3. a birtoklás folyamatossága (***tempus continuum***).

Ezeket a vélelmeket az ellenfélnek (a tulajdonosnak) kell megdöntenie, s ha az ellenbizonyítás nem jár sikerrel, ez a körülmény az elbirtokló javára esik (tehát a valóságban meglévő, de nem bizonyított akadály ellenére is elbirtokol).

diutina possessio

I. Pozitív feltétel a tartós birtokállapot, amelynek időtartama a klaszikus jogban is egy év ingók, két év pedig ingatlanok esetében.

Az elbirtoklónak azonban nem kell bizonyítania, hogy a dolog az elbirtoklás egész tartama alatt megszakítás nélkül nála volt, hanem csupán az ***initium possessionis***t: egy olyan időpontban való birtokba lépést, amelytől fogva az elbirtoklási idő letelt.

Az elbirtokló természetesen nem kell, hogy maga birtokolja ***naturaliter*** a dolgot, hanem ezt birtokközvetítőkön keresztül is megteheti.

Két esetben mások ***civilis possessio***ja is az elbirtokló javára esik:

a) ***successio in usucapionem***: az elbirtokló halála nem szünteti meg az elbirtokló helyzetet, hanem az a nyugvó hagyatékban, és a hagyaték elfogadása után, az örökös személyében folytatódik.
Mivel itt csupán a birtoklás folytatásáról van szó, a jóhiszemnek csupán az örökhagyó, a jogelőd személyében kell fennállnia.

b) ***accessio possessionis*** (***temporis***): aki a dolgot annak birtokosától élők közti jogügylet alapján jóhiszeműen szerezte, és birtokba is lépett, a magáéhoz hozzászámíthatja elődei ugyancsak jóhiszemű és jogcímes birtoklását.

Az elbirtoklási idő lerövidítése meggyorsítja a jóhiszemű tulajdonszerzést, ami azonban rendszerint nem sérelmes az érintett tulajdonosra; ez ui. a tőle ellopott vagy erőszakkal elvett dolgot bármikor bárkitől visszakövetelheti, vindikálhatja.

iustus titulus usucapionis

II. A jogszerű szerzéscím nem más, mint az a jogügylet, illetőleg egyéb tény, amelyre az elbirtokló birtoklását alapítja, s amelyet a jogrend a tulajdonszerzés igazolására alkalmasnak ismer el.

A klasszikus jog az ügyleti alapú szerzés esetén eleinte csupán valamely érvényes jogügyletet fogadott el jogcímnek (***titulus verus***).

Később azonban méltányosságból, szoros kivételként, megelégedtek a ***putativus titulus***-szal, azaz a vélt jogcímmel is,
- elsősorban azokban az esetekben, amidőn a felek valóban kötöttek ügyletet, de az valami okból érvénytelen lett,
- továbbá néha olyankor is, amidőn az elbirtokló csupán tévesen gondolta, hogy ügyletet kötött, de tévedése menthető (ún. ***error probabilis***) volt.

iustus titulus usucapionis (2)

Az elbirtoklási címek típusai többnyire nevesítettek, a különleges esetek pedig a ***pro suo*** gyűjtőcím alatt vannak összefoglalva.

a) a tulajdon ***traditio*** jogcímei: ***emptionis, donationis, dotis, solutionis causa,*** *stb.* (adásvétel, ajándék, hozomány, kötelezettség teljesítése, stb.)

b) ***pro derelicto*** birtokol el, aki olyan dolgot vesz birtokba, amelynek birtoklásával tulajdonosa vagy bárki más kétséget kizáró módon véglegesen felhagyott (tehát nem csupán hanyag módon tartja laza őrizetben);

c) ***pro herede*** birtokol el a klasszikus jogban az, aki akár magát tévesen örökösnek gondolva egy elhalt személy hagyatékából, amelyet még senki sem fogadott el, valamely dolgot birtokba vesz;

d) ***pro legato***: ezen a címen birtokolja el a hagyományos az érvényes dologi hagyomány (***legatum per vindicationem,*** ill. ***per praeceptionem***) útján ráhagyott dolgot;

e) ***pro adiudicato*** birtokol el az a peres fél, aki az osztóperben neki ítélt egész dolgot vagy természetbeni megosztás esetén annak egy részét birtokba veszi, még ha a közös dolognak nem is volt társtulajdonosa;

f) ***pro suo***: általános kisegítő jogcím, melyet a források a nevesítetlen szerzőtények jelölésére használnak, sőt néha a többiek helyett is:

aa) a származékos szerzések ***traditio*** alá nem vonható és külön nem is nevesített tényállásai esetén;

bb) a ***putativus titulus*** olyan eseteinél, amikor az elbirtokló csupán tévedésből hiszi, hogy szerző-ügyletet kötött.

Ø interruptio, usurpatio = tempus continuum

III. A birtoklás folyamatossága az elbirtokló javára vélelmezve van.

Az ellenfél azonban megdöntheti ezt a vélelmet annak bizonyításával, hogy a folyamatosság valamely okból megszakadt, ami azt eredményezi, hogy az eddig eltelt idő figyelmen kívül marad, és az elbirtoklás a birtok visszaszerzésével újra kezdődik, feltéve, hogy a birtokos még ekkor is jóhiszemű volt.

Megszakadási okok:

a) a ***naturalis possessio*** bármily rövid időre (akár egy napra) történt elvesztése
(pl. harmadik személy ÖNHATALMÚ TÉNYE következtében);

b) a dolog elbirtoklásra alkalmatlanná válása azáltal, hogy forgalmon kívülivé (***res extra commercium***) lesz.

Ø interruptio, usurpatio = tempus continuum (2)

DE!

- Nem szakítja meg ellenben az ***usucapio***t az elbirtokló ellen indított tulajdonper, de a ***litis contestatio*** és az ítélethozatal közti időben befejezett elbirtoklás nem akadályozza az alperes elmarasztalását a ***litis aestimatio***ra.
- Ugyancsak nem szakad meg az ***usucapio*** sem a birtokló halálával, sem a dolognak ***traditio*** útján történő átruházásával (de ekkor az alany más lesz!).

A megszakadástól különbözik az elbirtoklás megakadása (nyugvása);
azokban az esetekben, amidőn a tulajdonos objektív okokból ***vindicatio***t nem indíthat, az akadály elhárulásáig az elbirtoklás nem halad, s csak ezt követően folyik tovább.

Ø mala fides = bona fides

IV. A jóhiszem (***bona fides***), nem más, mint az elbirtoklónak az a meggyőződése, hogy a dolog uratlan, vagy elődje tulajdonos, ill. hogy az, akitől szerzett, az a tulajdonos dolgának elidegenítésére fel van jogosítva.

A ***bona fides***t tehát nem zárja ki, ha a birtokszerző tud az átruházási mód hibás voltáról, pl. ***res mancipi***t szerzett ***traditio***val.

A jóhiszemnek a birtoklás kezdetekor kell meglennie, és nem kell fennállnia az elbirtoklás egész tartama alatt:
Ha tehát a birtokba lépést követően az elbirtokló rosszhiszeműve válik, ez a körülmény már nem akadályozza meg a jóhiszeműen kezdett elbirtoklás befejezését;

Amennyiben azonban a dolog egy ***detentio***s címen korábban már a szerző kezében volt, a jóhiszemnek a ***brevi manu traditio*** időpontjában is fenn kell állnia,
pl. a vételi szerződés megkötésekor, amidőn a bérlő megveszi a bérelt dolgot.

A szerzéskori ***bona fides*** azoknál a birtokelődöknél is követelmény, akiknek a birtoklását az elbirtokló a magáéhoz hozzászámíthatja (de: öröklésnél a jogutód saját jóhiszeműsége nem szükséges).

Ø res inhabilis = res habilis

V. Elbirtoklásra alkalmatlanok természetesen a forgalmon kívüli dolgok (***res extra commercium***), de a FORGALOMKÉPESEK közül is egyesek, nevezetesen:

a) a törvényes elidegenítési tilalom alá eső dolgok
(a ***res pupilli***, az itáliai hozományi telek, és az alperes által a per során elidegenített ***res litigosa***);
hasonlóképpen privilégiumként a ***fiscus*** dolgai;

b) a ***res furtiva***: az az ingó dolog, amely lopás (***furtum***) útján került ki a tulajdonos hatalmából és jutott ezt követően valaki révén a jóhiszemű szerzőhöz. Ezt a tilalmat, amely a lopott dolgot mindenki számára mindaddig objektíve elbirtokolhatatlanná tette, amíg csak a tulajdonos hatalmába vissza nem kerül, a Kr.e. 200. körül hozott ***lex Atinia (de rebus subreptis)*** vezette be, továbbfejlesztve ezzel a XII táblás törvény ama rendelkezését, mely csak magát a tolvajt zárta ki az elbirtoklásból.

Mivel a római ***furtum*** tág fogalma folytán majdnem minden olyan eset lopásnak minősül, amikor egy dolog A TULAJDONOS AKARATA NÉLKÜL jut valaki birtokába, a nemtulajdonostól szerzett ingó dolog elbirtoklásának lehetősége eléggé csekély (ez persze érinti az ingó-elbirtoklás gyakorlati jelentőségét).

Ø res inhabilis = res habilis (2)

A lopott dolog elbirtoklásának tilalma addig tart, amíg a dolog a tulajdonos hatalmába vissza nem kerül.

Ha ez valamiképp megtörténik, „hibájától megtisztul" (***purgatio vitii***) és elbirtoklásra ismét alkalmassá válik.
Ehhez elegendő,

- ha a tulajdonos abba a helyzetbe kerül, hogy a *vindicatio*t megindíthatja, (még ha ezt nem is teszi), továbbá,
- ha a tolvaj a dolgot megveszi, a ***litis aestimatio***t megfizeti.

c) a ***res vi possessa***: a tulajdonosától erőszakkal elvett ingatlan, amelyre a ***lex Atinia*** tilalmát a ***lex Plautia*** (Kr.e. 78-63. között) terjesztette ki.

Az erőszakkal való kivetést a jogtudósok a ***furtum***nál szűkebben értelmezték;
így az ingatlan elbirtokolható lesz, ha a kivető helyett egy harmadik személy ül be az üressé vált ingatlan birtokába.

a *longi temporis praescriptio*

Az ***usucapio***, mint civiljogi szerzésmód alanya csak ***commercium***-képes személy, tárgya pedig csupán quiritar tulajdonra alkalmas dolog lehetett: Nem volt tehát alkalmazható

sem ***peregrinus*** javára (Kr.u. 212-ig),

sem pedig tartományi telekre (kivéve, ha ezt megilleti a ***ius Latii***).

A tartományi telken fennálló quasi-tulajdon (***possessio et ususfructus***) védelmére még a principátuskori jogalkotás teremtette meg hellenisztikus mintára a „hosszú birtoklás"-ra (***longa possessio***) alapított védelmet.

Septimius Severus és Caracalla Kr.u. 200. évi *rescriptum*a, más császári rendeletek, valamint a klasszikuskori jogtudomány az intézményt ***praescriptio longi temporis*** néven ismerte el és érvényét az egész birodalomra kiterjesztve, annak tényállásbeli feltételeit is kidolgozta.

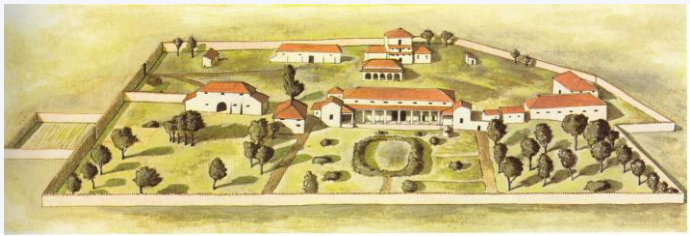

a *longi temporis praescriptio* (2)

Tényállási feltételek:

a) ***iustum initium possessionis***, amely a szerzéscímet és a jóhiszemet foglalja magában,

b) a ***diutina possessio***, amelyet

- tíz évben szabtak meg ***inter praesentes***, azaz ha az ellenfél az elbirtoklóval egy *civitas*ban (ill. a hozzá tartozó területen) lakik,
- húsz évben ***inter absentes***, vagyis olyankor amidőn az illetők különböző tartományban honosak,

c) elődje birtokát a birtokos a magáéhoz hozzászámíthatja, a birtoklás folyamatosságát azonban a keresetindítás félbeszakítja.

a *longi temporis praescriptio* (3)

A ***praescriptio longi temporis***ra eredetileg csupán kifogásként lehetett hivatkozni a jogosult keresetével szemben,
később azonban a birtokból kiesett fél ***in factum actio***t is kapott bárki ellen a birtok visszaszerzésére.

Ezzel a ***praescriptio*** valódi elbirtoklássá lett.

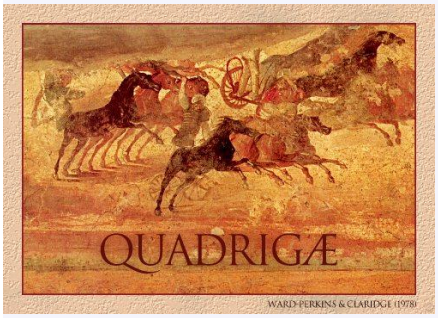

elbirtoklás a justinianusi jogban

I. A **RENDES elbirtoklás** (***usucapio et praescriptio longi temporis***)

A JOGCÍMESEN szerzett dolgok elbirtoklására Justinianus a klasszikus kori ***usucapio*** szabályait vette át a következő módosításokkal:

1. az ***usucapio*** nevet csupán az ingó dolgok elbirtoklására hagyta meg, míg az itáliai és a tartományi telek közti megkülönböztetés elejtésével, valamennyi ingatlan elbirtoklására egységesen a ***longi temporis praescriptio*** elnevezést használta;

2. az ingó dolgok elbirtoklási idejét felemelte három évre, míg az ingatlanokét tíz, illetőleg húsz évben állapította meg aszerint, hogy a felek egyazon, avagy különböző tartományban laktak-e.

3. A justinianusi jogban a rendes elbirtoklásra alkalmatlan dolgok klasszikus jogban is ismeretes fajai mellé újak léptek:
   a) a császár és a császárné dolgai,
   b) a templomok és kegyes alapítványok (***piae causae***) ingatlanai,
   c) valamennyi hozományi dolog,
   d) az *adventicius*-vagyonba (a hatalomalatti jövevény-vagyonába) tartozó dolgok,
   e) a végrendeletileg harmadik személyekre hagyományozott dolgok, amelyeket az örökös nem birtokolhat el.

praescriptio longissimi temporis

II. A klasszikus joggal egyezően a justinianusi rendes elbirtoklás is csak a származékosan szerzők számára áll nyitva, azok számára tehát, akik valamely jogszerű szerzéscím (***iustus titulus usucapionis***) alapján léptek egy dolog birtokába.

A dolgokra differenciáltan előírt határidő eltelte után azoknak a helyzete, akik az elbirtoklás pozitív feltételeit bizonyítani tudták, jelentősen megszilárdult.

DE!!

1. A szerző biztonságát azonban mégis csökkenti az a teljesen ki nem zárható lehetőség, hogy utólag kiderül, hogy a szerzett dolog ***res furtiva*** (***res vi possessa***), így azt a tulajdonos tőle időbeli korlátozás nélkül bármikor vindikálhatja, visszakövetelheti.

2. Egy másik probléma abból adódik, hogy saját tulajdona védelméhez az elbirtoklónak mindenkor bizonyítania kell szerzéscímét.
   Ez okirattal, szóbeli szerződés esetén tanúkkal történik.
   Idővel azonban az okiratok elkallódhatnak, az ügyleti tanúk pedig előbb-utóbb elhalnak, amikor is a szerző nem tudja többé tulajdonosi minőségét igazolni, és ezáltal ki van szolgáltatva az eredeti tulajdonos keresetének.

Ez amiatt is méltánytalan, mivel az ellene esetleg (ti. nemtulajdonostól való szerzés esetében) indítható tulajdonkereset a II. Theodosius 424. évi rendelete értelmében 30, ill. 40 év elteltével elévült.

praescriptio longissimi temporis (2)

A nehézségeken segített a Justinianus által bevezetett rendkívüli elbirtoklás (későbbi elnevezéssel: ***praescriptio longissimi temporis***), amelynek bizonyítandó feltétele /a 30 (egyes esetekben 40) évi /megszakítás nélküli birtoklás, feltéve /ha az elbirtokló a birtokba lépéskor jóhiszemű volt.

1. a jogcím nem szükséges (ezt pótolja az elbirtoklási idő megnyújtása) és
2. a dolog lopott volta sem akadály.

Sajátos szabály viszont, hogy rendkívüli elbirtoklást a birtokból kiesés mellett megszakítja a kereset-(***vindicatio***-)indítás is.

(A 40 éves határidő a justinianusi rendes elbirtoklás hatálya alól kivett dolgok elbirtoklásánál nyert alkalmazást.)

A rendkívüli elbirtoklás alapvető funkciója a tulajdonosi pozíció VÉGLEGES tisztázása.

A származékosan szerző ugyan

- többnyire már magával a szerző ténnyel tulajdonossá lesz,
- jogát azonban rendszerint csak a rendes elbirtoklás tényállása alapján tudja bizonyítani,
- amelynek nehézségeitől viszont a rendkívüli elbirtoklás szabadítja meg végleg a szerzőt.

A tulajdoni rend ezáltali megszilárdítása még azon az áron is előnyös, hogy általa hellyel-közzel a jogcím nélkül, vagy a rendes elbirtoklásra alkalmatlan dolgot szerzők is tulajdonjoghoz jutnak.